

O UNIŠTENOM HRVATSKOM PRIJENOVOSADSKOM PRAVOPISU

Stjepan Babić

Hrvatsko filološko društvo osnovano je 1950. Pravila su mu odobrena 1951. i redovitim je radom započelo šk. g. 1951./1952. Odmah u početku osnovalo je nekoliko sekcija: lingvističku, pravopisno-gramatičku, sekciju za nauku o književnosti i sve su živo radile, a posebno pravopisna.

Pravopisna je sekcija za nekoliko godina dovršila Hrvatski pravopis. Taj pravopis nikada nije izdan jer su srpski jezikoslovci pokrenuli ideju o novosadskome dogovoru, a jedan im je od ciljeva bio onemogućiti Hrvatski pravopis i u tome su uspjeli. Dotadašnji rukopis Hrvatskoga pravopisa završio je kao građa za novosadski pravopis, a glavnina kao stari papir. Evo što piše Veljko Gortan o godišnjoj skupštini HFD-a koja je održana 3. veljače 1957.:

„Na dva sastanka, u veljači i ožujku 1956., članovi pravopisne sekcije, Hamm, Hraste, Jonke, Pavešić i Rogić, koji su članovi Državne komisije za zajednički pravopis hrvatske i srpske književnosti, izvijestili su sekciju o svom radu u toj komisiji. Sekcija je njihov rad ocijenila kao pravilan i koristan. Za pravopisni materijal, koji je zajedno s pravopisnim rječnikom ustupljen toj komisiji, naše će društvo dobiti novčanu odštetu.“ (Jezik, god. V., str. 154.)

Nisam sudjelovao u radu na tome hrvatskome kao ni novosadskome pravopisu jer sam postao asistentom 1955. godine, kad je Novosadski dogovor već bio potpisan i kad je poslije Državna komisija već radila i tako ništa nisam znao ni o predaji i prodaji pravopisnoga materijala i rječnika toj komisiji. I ako sam što i znao, jer sam tada postao blagajnik HFD-a, to sam poslije zaboravio. Kao kroz maglu sjećam se da sam tada viđao neke cedulje za koje sam čuo da su dio hrvatskoga prijenovosadskoga pravopisa.

Evo što sam 1996.¹ upisao u svoj dnevnik s jednoga privremenoga zapisa:

„Razgovarao sam s profesorom Klaićem o pravopisnim problemima. Kad se izrađivao hrvatski pravopis, postavilo se pitanje tko će izraditi rječnik. Barac je rekao:

- Onaj tko zna, tko je već izradio jedan, Klaić.

Klaić nastavlja: Tražio sam zeleni papir jer je na njemu ugodnije pisati. Pavešić je nabavio papir i kutije. Trebalo je brzo raditi. Završio sam dva-tri dana prije Božića, vi ćete znati koje godine. Onda je to palo u vodu.

¹ Zapisivao sam u veljači 1972., ali prepisujem u travnju 1996., kad je Klaić odavno bio već mrtav. Umro je 1983. Što sada imam reći stavljam u uglate zagrade.

[Očito je da je riječ o hrvatskome pravopisu koji je izrađivalo Hrvatsko filološko društvo od 1952. godine. Za koji je to Božić bilo, teško je sada reći, ali i iz Jonkeova pisanja može se zaključiti da je taj pravopis bio završen ili pred samim završetkom, ali je taj rad prekinut zbog Novosadskoga dogovora. On je pokrenut da onemogući samostalan rad na hrvatskim priručnicima koje je pokrenulo HFD. Poslije poplave na FF kutije s Klaićevim zelenim ceduljama bile su spašene, bar jedan dio, ali su se rasipavale po kutovima neke sobe na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Da za povijest spasim bar nešto, uzeo sam kupčić tih cedulja i odnio ih sebi u stan, ali danas, dok ovo pišem, ne znam gdje su, jednoga će dana negdje iskrsnuti, ali sada više nisam siguran jesu li od pravopisnoga rječnika ili rječnika hrvatskoga jezika što se radio za NDH.]“

Početak travnja ove godine, 2008., sjetio sam se gdje su te cedulje, u garaži u ormaru s tvorbenom građom, išao sam ih potražiti, našao ih i to me potaklo da nastavim pisati o toj temi. Kad sam nastavio pisati, nisam još bio našao zapis u dnevniku i odatle neka prepletanja.

Kad su se pod kraj šezdesetih godina novosadskom pravopisu u Hrvatskoj temelji počeli već uvelike klimati, stao sam se raspitivati o rukopisu prijenovosadskoga hrvatskoga pravopisa, ali nisam ništa našao ni saznao. Ne znam zašto hrvatski jezikoslovci nisu sačuvali rukopis. Možda i jesu, ali je najvjerojatnije stradao u velikoj poplavi 1964. Ipak nisam odustao od raspitivanja i naišao sam na neke ostatke, mislim nekoliko kupčića s bljedozelenim ceduljama veličine 9 x 14 cm i za uspomenu uzeo jedan kupčić od 41 cedulje, od *sabaot* do *savitljiv*, ali nema nekih koje bi po abecedi pripadale tom kupcu, a ih ima ih više prema Klaićevu Hrvatskome pravopisu iz 1944. To znači da kupčić nije bio cjelovit. Tekst je pisan rukom, čitkim rukopisom, pisan je crnom tintom, samo su neke natuknice pisane pisaćim strojem. Mislim da ga je pisao dr. Bratoljub Klaić. Zamolio sam njegova sina Željka da pogleda cedulje i da mi kaže što o tome zna. On mi je potvrdio da je očev i rukopis i strojopis i cedulje.

Sve su riječi označene naglaskom i duljinama, a pravopis je pisan s gledišta hrvatskoga književnoga jezika kao što pokazuju primjeri:

sätnija (četa), gen. pl. sätñijā; sätñijskī; sätñik, sätñika, vok. sätñiče, pl. sätñici; sätñičkī;
sätñišto
säučeniĳ i sl., v. süučeniĳ i sl.
säučesniĳ i sl. v. süučesniĳ i sl.
säuredniĳ v. süuredniĳ
sävišē (dijal. süviše).

Podcrtavanje je dvojako, ravnom i valovitom crtom, ali tako da se jedva razlikuju, pisac je vjerojatno pretpostavljao da se razlika sama po sebi razumije i da će pri slaganju biti sređeno kako treba.

Jedna je natuknica obuhvaćala blisku porodicu, kao što pokazuje prvi navedeni primjer.

Zanimljivo je da je ostavljen *t* ispred *c*:

savijútak, -tka pl. savijútci, savijútākā
savítak, -tka pl. savítci, sávítākā.

Da je bio složen, bar do slova T, upućuju neke napomene, npr.

sátkati, sátkām i sáčēm (za akc. v. tkāti, složeno)
sàtrti, sàtrēm (za akc. v. tfti, složeno)
sàviti, sàvijēm (za akc. v. vfti, složeno).

Je li taj rukopis bio složen, ne znam ništa, a zbunjuje i to što napomene *složeno* nema ako uputa o naglasku upućuje na nesložen glagol koji počinje kojim drugim slovom ispred *s*:

gòraknuti (s. v. sàvenuti), govòriti (s. v. satòpiti, satvòriti), izdirati (s. v. sàtirati, sàvirati),
izvèsti (s. v. savèsti), škrǵútnuti (s. v. savínuti), a nema je i kod upućivanja na glagol
vjenčávati (s. v. savfjati).

Vjerojatno sam iz Klaićevih riječi saznao da je Belić bio nezadovoljan što je rječnik bio pisan po bliskoj porodici (etimološkim gnijezdima) i da je tražio da bude abecednim, odnosno azbučnim redom. Zato je rječnik trebalo ponovno pisati, a pravila su i onako bila pisana iz početka jer je državno povjerenstvo radilo novi pravopis.

Daljnji tekst razgovora s Klaićem nisam našao gdje sam ga zapisao, ali mislim da se dobro sjećam što mi je Klaić govorio, a kako to čini cjelinu s ovim što sam dosad napisao, nastaviti ću što se sjećam. Klaić je rekao:

- Mene su odabrali da napišem rječnik za ijekavsku verziju. Pogodili smo se za 600 000 dinara. Da bih znao kako treba raditi, bio sam na sjednicama na kojima se raspravljalo o pojedinim pravilima. Kad se postavilo pitanje tko će raditi rječnik za ekavski dio, Srbi nisu imali nikoga, pa su se složili da se ja prihvatim i toga posla, opet za 600 000 dinara. To nije bilo puko prebacivanje iz abecede u azbuku, iz latinice u ćirilicu, nego iz ijekavice u ekavicu, a to nije uvijek lagan posao, zatim da Colorado, Columbia, Commonwealth, Connecticut, Coolidge, Cooper... dođu i pod k; Kolorado, Kolumbija, Komonvelt, Konektikat, Kulidž, Kuper... nego pažnju i na druge poslove koje je tražilo novosadsko izdanje. Kad je posao bio gotov, postavilo se pitanje autorstva. Tražio sam da i ja budem označen kao autor. Srpska strana je to osporavala. Kad sam ustrajavao na svome pravu, Stevanović mi je dobacio:

- Budi sretan što si živ. Mi smo svoga autora koji je pisao srpski pravopis za vrijeme rata, strijeljali.

(Klaić, da bi poslije rata izbjegao neugodnu sudbinu koja ga je mogla zadesiti, sklonio se u Gračane, gdje je pisao akcenatski priručnik)

Na novosadskome pravopisu nema Klaićeva imena, nego na dijelovima koje je i on izrađivao, za cjelinu piše:

„IZRADILA PRAVOPISNA KOMISIJA.“

A pošto su navedena imena Pravopisne komisije, gdje Klaićeva imena nema, i podatak da su „Stilizaciju teksta dali Dr Ljudevit Jonke i dr Mihailo Stevanović“ (misli se na pravila) piše:

„RJEČNIK SREDILI
Dr MATE HRASTE, dr JOVAN VUKOVIĆ
i dr RADOMIR ALEKSIĆ“.

A prije pravopisnoga rječnika piše:

„Pri odabiranju građe za sastavljanje Pravopisnoga rječnika priređivačima su pomagali članovi Pravopisne komisije prof. Pavle Rogić i prof. Slavko Pavešić“.

Budući da nisam ništa znao o autoru srpskoga pravopisa za vrijeme rata i njegovu strijeljanju poslije rata, jednom sam zgodom pitao Pavla Ivića, što je to bilo i on mi je rekao: - Nismo mi streljali autore, nego ministra koji je taj pravopis potpisao.

Budući da nisam našao zapisan ni Ivićev tekst, ali sam očito prema Ivićevu priopćenju našao ovu bilješku:

„SRPSKI PRAVOPIS
1943 (?) napisali
Branko Miletić
i Petar Đorđić
naručio ga je Velibor Jonić
ministar prosvjete
i on je poslije rata strijeljan.“

Ne znam zašto je ministar Jonić strijeljan, ali ne će biti zbog pravopisa ili samo zbog pravopisa jer da je pravopis bio uzrok, onda bi strijeljali i autore.

Maček u Memoarima, 1992., na str. 65. spominje 1923. i tadašnjeg ministra vjera Voju Janjića. Ne će to biti ista osoba. Naše su enciklopedije pisane tako da to nemam gdje provjeriti.

Svakako, to je još jedna sličica o mučnim putovima hrvatskih pravopisa i mislim da ju je bilo vrijedno zabilježiti.

Sažetak

Stjepan Babić, sveučilišni profesor u miru, Zagreb
UDK 81'27:811.163.42, stručni rad
primljen 7. ožujka 2007., prihvaćen za tisak 25. travnja 2008.

About the Destroyed Croatian Pre- Novi Sad Spelling Dictionary

Based on the diary entries and on the discovered parts of the spelling dictionary, the author writes about the unknown Croatian speller written in the Croatian Philological Society before the Novi Sad accord.